

Rus Dış Politikasında Ekonomik Bölgeselleşme: Avrasyacı Bütünleşme Modeli'nden Söz Edilebilir mi?

Economic Regionalisation in the Russian Foreign Policy: Is it Possible to talk about the Eurasianist Model of Integration?

Prof. Dr. Erhan Büyükkakıncı (Galatasaray University, Turkey)

Abstract

In this paper, we try how the idea of economic regionalism has developed within the framework of the interests of the Russian foreign policy, which adopted a Eurasianist rhetoric for nearly fifteen years. As the trends of globalisation spread over the world after the end of the Cold War period, the regional integration movements also gained speed with different forms and contents. Meanwhile the countries in the post-Soviet geography adopted different political approaches towards regionalisation and globalisation by taking into consideration their own capabilities and interests. At its own side, Russia was in search of integration within the world economy by trying to implement its own regionalist policies both at the level of the CIS area and with the neighbouring countries like China and the EU. The Eurasianist discourse has no doubt such impact on Russian leadership's choices of partners and orientations for economic regionalisation. At this point, we want to discuss if it is possible to talk about some "Eurasianist model of regional integration" as a new idea which can combine, at one side, the institutional integration process within the CIS area and, at the other, the strong regional cooperation with the Asian economic partners like China. This model can be also Russia's answer to embrace both globalism and regionalism by preserving its own hegemonic expectations after the Soviet legacy.

1 Giriş

Soğuk Savaşın bitişiyle birlikte tüm dünyada bölgeselleşme ve küreselleşme eğilimleri farklı açılardan tekrar tartışılmaya başlanmıştır. İdeolojik blokların ortadan kalkmasıyla, bir yandan tüm dünyada ekonomik ve demokratik yapılarda belirli bir liberalleşme eğilimi gözlenirken, öte yandan da bölgeselleşme yaklaşımlarının hız kazanmasına tanık olduk. Aslında bölgeselleşme-küreselleşme birlikteliğinin "ilk dalga"sı, Soğuk Savaş yıllarında Latin Amerika merkezli olarak karşımıza çıkmıştı; ithal ikameci bir sanayi politikasına yönelik daha korumacı hedefi olan bir bölgeselleşme akımı niteliğindediydi. Bölge ülkeleri arasında hammadde akışıyla birlikte küreselleşmenin etkilerinden korunma arzusu söz konusuydu. Ancak 1970'lerden itibaren petrol krizlerinin yanı sıra Soğuk Savaş döneminin tekrar ısınması ile birlikte küreselleşme-bölgeselleşme tartışmaları etkisini yitirmişti.

Tüm dünyada bunlar yaşanırken SSCB geneline baktığımızda, Gorbaçov'un 1985'te S.B.K.P.'nin genel sekreterliğine gelmesiyle başlayan Perestroyka süreciyle ideolojik tonların hem siyaset, hem ekonomi üzerindeki etkileri hafiflemesi ve sosyal yapılarda belirli bir liberalleşme sürecinin başlaması söz konusuydu. 1980'lerin ikinci yarısından sonra yavaş yavaş tüm dünyaya yayılan bu liberalleşme süreci, "ikinci dalga" olarak hem bölgeselleşme eğilimlerinin kurumsallaşmasını hızlandırmaya başlamış, hem de küresel düzlemde yeni değerlerin ve kurumların doğuşunu desteklemiştir. Soğuk Savaşın bitişi bu dalganın tüm dünyada kabul görmesini de kolaylaştırmıştı, ancak birçok ülke ulusal kalkınmasını tek ürün-hammadde kültürüne dayandırarak küreselleşmeye ayak uydurmak yönünde politikalar benimsemişti.

Nitekim 1990 yılında imzalanan ve Soğuk Savaşın bitiş belgesi konumundaki Paris Şartı ile birlikte hem insan hakları ve liberal demokrasi konuları artık devletler arasında sınıraşan bir tema haline gelirken, serbest piyasa ekonomisi yaklaşımı tüm dünya çapında genel bir kabul kazanmıştı. Birinci Körfez Krizi ve bunu takiben de SSCB'nin dağılmasının ardından, dönemin ABD Başkanı George Bush'un "Yeni Uluslararası Düzen" söylemi liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin birlikteliğinin artık dünyada tek geçerli yaklaşım olduğunu ilan etmekteydi. Bu aşamada SSCB'nin dağılması sonucunda ortaya çıkan Rusya Federasyonu'nun bu "yeni dünya düzeni"ndeki konumu neydi ve yeni gelişen liberalleşme süreçlerine bakışı nasıldı?

Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte küreselleşme ve bölgeselleşme olgularının birlikte hareket ettiklerini görüyoruz. Avrupa Topluluklarının Avrupa Birliği'ne dönüşmesi ve genişleme ve derinleşme süreçleriyle Avrupa kıtasının büyük bir bölümünde hem siyasal hem de ekonomik bütünleşmenin birlikte geliştiğine tanık oluyoruz. Bu süreç 1990'ların başlarından 2000'lerin ortalarına kadar devam eden bir dönemi kapsamaktadır ve bu çerçevede Avrupa bütünleşmesinde yeni bir yapı ortaya çıkmıştır. Her ne kadar üye devletlerin arasında ortak dış ve savunma politikasının kurumsallaşması yetersiz olmuşsa da, para birliğinin gerçekleşmesi bölgesel bütünleşmenin en önemli aşaması olarak da değerlendirilebilir, çünkü sosyal politikalarından ekonomik yapılara kadar para birliğinin inşaa süreci siyasal karar alma mekanizmalarını da doğrudan etkileyen bir etki yaratmaktadır.

Avrupa Birliği'nin yanı sıra NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı), MERCOSUR (Latin Amerika ülkeleri arasındaki ekonomik bölgesel yapılanma), ASEAN (Güneydoğu Asya), APEC (Asya-Pasifik coğrafyası)

gibi liberal ekonomi koşulları üzerinde kurumsallaşan, hem kıta içinde hem de kıtalar arasında ekonomik yakınlaşmayı amaçlayan hükümetlerarası yapıların ortaya çıkması, ekonomi-politika evliliğinin en önemli göstergesidir. Aynı zamanda bu kurumsal yapılar, küresel düzlemde liberalleşme yaklaşımının benimsenmesinin de en önemli göstergesiydi.

1990'lerden itibaren ivme kazanan bölgesel bütünleşme süreçlerine baktığımızda bu temel olguları tespit etmekteyiz: a) serbest ticaret alanı ya da gümrük birliği yapılanmalarıyla ekonomik alanda bir bütünleşme çabası; b) lojistik koşullarının kolaylaştırılması ve buna bağlı ülkeler arası ulaşım (karayolları, demiryolları, havayolları) şebekelerinin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi; c) toplumlar arası yakınlaşma ve kimlikler arası farklılıkların giderilerek sosyo-kültürel bir uyumlandırma sürecinin yaratılması. Hem materyal hem de sosyo-kültürel düzlemlerden bakıldığında, bölgesel bütünleşme sürecinin küreselleşmenin yaygınlık kazanmasına da yardımcı olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede küreselleşme-bölgeselleşme ilişkisinde daha önce zikrettiğimiz birinci (korumacı) dalga ile ikincisi (liberalleştirme eksenli) dalgalar arasında dönüşümlerin de olduğunu vurgulamak gerekiyor (Guraziu, 2008). Özellikle 11 Eylül sürecinden sonra iç politika ve güvenlik nedenleriyle küreselleşme etkilerini sınırlandırmak amaçlı devletlerin bölgeselleşme politikalarında belirli korumacı önlemler aldıkları da gözlemlenmektedir ve bu örnekleri özellikle de AB içindeki Anayasa ya da Romanların statüsü tartışmalarında da görmek mümkündür.

Bu süreçler olurken Avrasya coğrafyasında eski Sovyet mirası sonrasında yaşanan dönüşüm çerçevesinde hangi bütünleşme tartışmaları yaşanmaktaydı? Rusya'nın bu tartışmalar içerisindeki konumu ve bakışı nedir? Bu çalışmamızda, dış dünyaya açıklık ya da kapalılık arasında giden bir bölgeselleşme olduğu hipotezinden hareketle, Rusya'nın özellikle Putin döneminde izlediği Avrasyacı dış politika çizgisine paralel olarak bölgeselleşmeye bakışının dünyadaki örnekler kadar küreselleşmeyi destekler ve dışa açık bir konumda olup olmadığını tartışmak istiyoruz. Bu çerçevede BDT içi ve dışı coğrafyalarda Rusya'nın ekonomik alandaki bölgeselcilik yaklaşımlarının nasıl şekillendiğini ve bu bağlamda "Avrasyacı bir bütünleşme modeli"nden söz edilip edilemeyeceğini gerçekleriyle değerlendirmeye çalışacağız. Bu modelin Rusya'nın küreselleşen ekonomi şartlarıyla uyumlanmasına mı yardımcı olacağını, yoksa tam tersi daha korumacı, kendi alanı içinde daha müdahaleci bir zemin mi yaratacağı sorusuna da yanıt aramak istiyoruz.

2 Rus Dış Politikasında Bölgeselleşme Düşüncesi ve Girişimlerin Başlaması

Rus dış politikasında bölgeselleşme düşüncesi hangi şartlarda ortaya çıkmıştır sorusunu sorduğumuzda, karşımıza şu faktörler çıkmaktadır: Ekonomik ve altyapısal nedenler, jeopolitik ve tarihsel devamlılık arayışı, siyasal gereksinimler ve toplumsal zorunluluklar.

Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde ortaya çıkan bağımsız devletlerin arasında BDT'nin kurulması, aslında "eski rejim" in avantajlarının sürdürülmesi çabası olarak değerlendirilebilir. Sovyet döneminin hem sosyo-politik, hem de ekonomik düzeni, bu birliği oluşturan devlet yapıları arasında belirli bir karşılıklı bağımlılık süreci yaratmış ve ekonomi-siyaset etkileşimi yapısal bir bağlayıcılık haline gelmişti. SSCB'nin dağılması, bağımsızlık süreçlerini doğurmuş olsa da, karşılıklı bağımlılığın belirli dezavantajlarını da ortaya koymuştu. Nitekim Sovyet sonrası alanda ortaya çıkan bağımsız devletler, aralarında karşılıklı sınırlar, azınlıklar, göçler gibi sosyo-politik sorunlar yaşarlarken, ekonomik bağımsızlıklarını özellikle mali/parasal alanlardan yeniden üretim şartlarının tanımlanması ve yapılanmalarına kadar oluşturmaya çalışmışlardır. Bu açıdan bakıldığında, iç ve dış politika etkileşimi de bu yeni süreç de kendisini göstermiştir. Rusya ve diğer bağımsız devletler, ekonomik yapılanmalarına paralel olarak dış politika söylemlerinde farklı açılara yönelmişler ve Sovyet sonrası coğrafyada dağınık yaşayan etnik gruplara yönelik özel hassasiyetler geliştirmeye başlamışlardır.

Özellikle 1990'ların başında Rusya açısından bakarsak, Soğuk Savaş döneminin blok liderliği - büyük güç statüsünden bölgesel bir güç konumuna düşmesi farklı siyasal söylemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dönemin Rusya Başbakanı Gaydar'la başlayan ekonomide çok terapi politikası uygulamaları, buna uygun bir dış politika stratejisini zorunlu kılarken Avrupalı-Atlantikçi tonları içeren bir "Batıcılık" yaklaşımı hem Avrupa kurumları (Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği) ve uluslararası iktisadi kuruluşlarla (İMF) siyasal ve ekonomik alanlarda yakınlaşma ve bütünleşme çabasını zorunlu kılmaktaydı, hem de NATO, AGİT gibi güvenlik alanlarındaki uluslararası kurumlarla işbirliğini cesaretlendirmekteydi. Bu aşamada liberal dünyanın bir parçası olmak isteyen Rusya'nın ekonomi-siyaset çıkarlarını bir arada gözeterek daha batıcı bir yaklaşımla, BDT alanından uzaklaştığına tanık olduk (Kubicek 2009; Libman 2007). Ancak bu liberalleşme aşaması, Rus iç politikasında en başından itibaren engellerle karşılaşmıştır; Komünistlerin Devlet Duması içerisindeki çoğunlukları karar alma sürecini tıkarken, Sovyet sonrası süreçte devletin ve bürokrasinin dönüşümü iradesi sınırlı kalmıştır. Tabii ki bu aşamada SSCB gibi yetmiş yıllık bir ideolojik yapıdan yepyeni bir liberal düzene geçişin kısa sürede gerçekleşmesi mümkün değildi (Büyükkıncı, 2004).

1990'ların başında Yeltsin yönetimi Batı'yla yakınlaşmanın yanı sıra BDT içi işbirliği araçlarını birçok alanda yaratmaya çalışmıştır; güvenlik işbirliği alanında Taşkent Antlaşması ile Kiev anlaşması, ekonomi alanındaki girişimleri göz önünde bulundurursak, hiç birisinde de yeniden bütünleşme ve Sovyetlerinkine benzeyen bir yapıya geçme iradesi bulunmamaktaydı. Her ne kadar 1990'ların ortalarından itibaren "Avrasyacı" söylem

ağırlığını göstermişse, BDT içi karar alma mekanizmalarının derinleştirilmesi, çeşitlendirilmesi ve daimi anlamda kurumsallaştırılması söz konusu değildi (Nikitin, 2008). Bu dönemdeki Birinci Çeçen Savaşı, Rusya Federasyonu devleti kendi içerisindeki yapılanmasına dair sorunları su yüzeyine çıkartırken siyasette oligarklar gibi yeni karar alma aktörleri ortaya çıkıyordu. Bu açılardan bakıldığında 1990'lı yılların karmaşasında Rus dış politikasının kendi yakın çevresine yönelik özel bir bölgesel bütünleşme yaklaşımına girebileceği bir çizginin oluşmadığını söylemek mümkündür (Libman, 2011).

Her ne kadar Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi – KEİB, BDT alanı dışından Türkiye tarafından önerilen bir ekonomik bölgeselleşme hareketi olarak çıkmışsa da, bunun ciddi bir bütünleşme hareketine dönüşmediğini söylemek gerekir (Aelenei, 2013). Öte yandan 1994 yılından itibaren AB-Rusya yakınlaşmasına paralel olarak ortaklık ve işbirliği anlaşmasının oluşturulup işlerlik kazandırılması, TACIS gibi fonların BDT coğrafyası düzleminde devreye sokulması, Kuzey Boyutu gibi alt-bölgesel projelerin ele alınması, daha çok bölgeler arası ilişkilerin stabilizasyonu amacına hizmet etmekteydi (Büyükcakıncı, 2003). Bunların yanı sıra, Orta Asya ülkelerinin kendi aralarında CASCO gibi serbest ticaret – gümrük birliği karması bir yapıya ilk adım atmaları, Rusya'nın dışında ortaya çıkan bir oluşumdu (Büyükcakıncı, 2000).

Son olarak da 1997 yılında Şanghay Beşlisi olarak başlayan ve daha çok sınır güvenliği konularına odaklanan bir bölgesel işbirliği kurumu oluşumu, Rusya ve Çin'in kendi aralarında başlattıkları özel bir süreç olarak ele alınabilir; Rusya'nın Avrasyacı dış politika çizgisininin BDT dışı girişimleri çerçevesinde, “Şanghay İşbirliği Girişimi”, Y. Primakov'un dışişleri başkanlığının ve Rus dış politikasına getirdiği yeni bakış açısının en önemli meyvası olarak görülebilir. Nitekim bu girişim bölgesel bütünleşme arayışından daha çok stratejik bir ortaklığın ilk aşaması olarak karşımıza çıkmakta (Balzer, 2008; Kerr, 2010).

Rusya'da Putin'in başbakanlık görevine gelmesi ve ardından da İkinci Çeçen Savaşı'nın başlamasıyla tamamen kendisini gösteren Avrasyacı-milliyetçi dış politika söylemi, BDT alanındaki eski kazanımları yeniden değerlendirmek hedefini ortaya koymuştu. Nitekim 2000 yılından itibaren kolektif güvenlik alanındaki Taşkent antlaşmasının yeniden canlandırılması, Avrasya Ekonomik İşbirliği Örgütü EURASEC'in gündeme alınması, Moskova-Minsk yakınlaşmasının başlaması gibi BDT coğrafyasına Rusya'nın geri dönüşü söz konusuydu; güvenlik ve ekonomi alanlarında işbirliğinin kurumsallaştırılması hedefi, Putin'in dış politika çizgisinde mevcuttu (Büyükcakıncı, 2004).

11 Eylül süreci ve ardından gündeme gelen Afganistan Savaşı'yla birlikte Rusya'nın Avrasya'daki öncelikleri güvenlik konularında yoğunlaşırken, dünya piyasası fiyatlarıyla doğal gaz ihracına endeksli bir ekonomik kalkınma ve dönüşüm iç politikadaki önceliği olmuştu. 2001-2004 arası dönemde değişen uluslararası konjonktüre uygun olarak Putin yönetimi, Avrasyacı-Atlantikçi yaklaşımların bileşimi bir dış politika söylemi benimsemiştir; Atlantikçi söylem çerçevesinde dünyadaki ekonomik kuruluşlarla yakın ilişkilerin geliştirilmesi yapısal bir farklılık olarak değerlendirilebilir (Sokolov, 2008).

2004'ten itibaren Rusya'nın eski Sovyet döneminden gelen belirli yapısal avantajları ve BDT içi karşılıklı bağımlılık zincirlerini kendi lehine çevirmek istediğini görmeye başlıyoruz; bu aşamada Renkli devrimlerin gündemde olması, Rusya açısından BDT alanı içindeki güvenlik ve ekonomi ilişkisini müdahalecilğe dönüştürme olanağını da yarattığını söylememiz gerekiyor (Kubicek, 2009). Buna en güzel örnekler Rusya-Ukrayna arasında yaşanan doğal gaz krizi ya da 2008 Gürcistan krizi verilebilir. Putin'in başkanlığa geliştinden beri arzuladığı Dünya Ticaret Örgütü – DTÖ'ye üyeliğin uzun süre engellenmesi, BDT alanının içinden Kırgızistan, Ukrayna, Asya'dan Çin gibi ülkelerin kabul edilmesi Avrasya coğrafyasında Rusya'yı yalnızlaştırma durumu yaratmaktaydı. Halbuki 2004'te IMF borçlarının kapatılması ve borç veren ülke statüsüne geçiş, Rusya açısından önemli gelişmelerdi, ancak ulusal ekonominin dönüşümü süreci bu aşamada başlayacaktı.

2008 mali krizi karşısında Rus ekonomisinin sağlam duruşu, BRIC ülkeleri arasında yer alması ve Avrupa kıtasında sorun yaşayan ülkelere kredi açması gibi, Rusya'nın dünya piyasalarında belirli bir rol üstlenmeye başladığını görüyoruz; küresel ekonomik gelişmeleri yönlendirmeye çalışan bir Rusya söz konusu. Bunun en önemli sonucu olarak da 2012 yılı itibarıyla DTÖ'ye üyeliğin on dokuz senelik müzakereler sonucunda tamamlanması gösterilebilir. Bunun yanı sıra Şanghay İşbirliği Örgütü içinde Çin'le olan ikili ilişkilerin sıklaştırılması, İran ve Suriye gibi Ortadoğu'daki önemli devletlerle ilişkilerin güvenlik alanında yoğunlaştırılması açılarından baktığımızda ise, güvenlik alanındaki bölgesel yaklaşımların stratejik temellere dayandığını söyleyebiliriz (Simbar, 2011). AGİT, APEC (Mihoko, 2007) gibi işlevsel alanlarda bölgesel işbirliği kurumlarına daha ağırlık veren Rus yönetimi, özellikle Medvedev'in cumhurbaşkanlığıyla çok-taraflı diplomasi söylemini benimsemeye başlamıştı (Nikitina, 2012).

Rusya'nın bölgeselleşmeye bakış açısını özetlemek gerekirse şu ana hatları sıralamak yeterli olacaktır. Öncelikle Sovyet sonrası dönemde her şeye rağmen Sovyet tarzı bir topraksal bütünlük düşüncesinden hareketle Rusya merkezli bir yapı söz konusudur. Tüm taşıma ve enerji nakil hatları şebekeleri Rus topraklarına bağlantılı durumdadır; dolayısıyla bağımsız devletler olsalar da, tüm bölge aktörleri ekonomik ve alt-yapısal olarak Rusya'nın merkezinde bulunduğu bir karşılıklı bağımlılık ağının içinde yer aldıklarının bilincindedirler. Öte yandan bölgeselleşme eğilimleri devlet merkezli politikalarca yönlendirilmekte ve icra edilmektedir. Oligarklar ve

siloviklerin ağırlıklı oldukları bir ekonomi yönetimi çerçevesinde devlet-dışı aktörlerin yatırımları çok fazla etkili olamamaktadır.

3 BDT İçi Ekonomik Bütünleşmenin Zeminleri

BDT üyesi ülkeler arasında ekonomik bölgeselleşme girişimlerine baktığımızda, merkez-çevre ilişkisi dikkatleri çekmektedir; ekonomik işbirliği alanında Rusya hep merkezi konumunu korurken, gerek Avrupa tarafında, gerekse Orta Asya coğrafyasında belirli ülkeler çevre alanlarda alt-liderler olarak ortaya çıkmaktadırlar (Qoraboyev, 2010). Avrupa tarafında Beyaz Rusya, Orta Asya cephesinde de Kazakistan ön plana çıkmaktalar. Bunlardan birincisi Rusya-AB ülkeleri arasındaki enerji nakil hatları üzerinde bulunmanın avantajıyla, diğeri ise enerji üreticisi ve dağıtıcısı konumuyla bu avantaja sahipler. Öte yandan Rusya'yla olan ekonomik ilişkileri daha kurumsal bir sürece de yayılmış durumdadır; 2012 yılı itibariyle Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan arasında kabul edilen Ortak Ekonomik Alan (CES – Common Economic Space) yaratma girişimi ekonomik bütünleşmenin yolunu açmaktadır (Camba, 2012).

Öte yandan Beyaz Rusya ve Kazakistan, EURASEC düzeyinde de en istekli ve Rusya'yla en uyumlu partnerler olarak dikkatleri çekmektedir. Ancak Kazakistan'ın özellikle enerji ürünlerini BDT alanı içine pazarlamak yerine dış piyasalara yönelmesi söz konusudur. Bu noktada Rusya ve Kazakistan'ın hidrokarbon hammaddelerine dayalı ekonomilerinin olması, bunların arasında bölgesel bütünleşmenin gerçekleşmesi açısından bir engel midir sorusunu sorabiliriz; belirli hammaddelere dayalı olarak ekonomik yapıların birbirini tamamlamak yerine rekabete girme riski tartışma konusu olabilir (Movkebaeva, 2013).

Orta Asya coğrafyasından Kırgızistan ve Tacikistan da bu bölgeselleşme sürecinde küçük ölçekli çevre ülkeleri olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu ülkeler ekonomik araçlarda dışa bağımlılıkları ve jeostratejik konumlarından ötürü bölge liderleri ya da merkez ülkeyle ittifak yapma zorunluluğunu hissetmekte (Blank, 2011). Bunların yanında, 2000'li yıllar itibariyle baktığımızda gerek demografik açıdan, gerekse jeopolitik avantajlarıyla alt-bölge lideri konumuna oynayabilecek Ukrayna'nın ekonomik kapasitelerinin yetersiz ve yeniden yapılanmasını tamamlayamamış olmasından ötürü geri planda kaldığını görmekteyiz. Yanukoviç dönemi Ukrayna'sında Rusya'ya bölgesel bütünleşme girişimlerine dair net bir irade sergilendiğini söylemek mümkün değildir.

BDT içerisindeki en çelişkili aktör konumunda olan Özbekistan birçok açılardan güvensizlik sendromu yaşamaktadır; bölgeselleşme politikaları izlemek yerine uluslararası anlamda daha çok-vektörlü bir politika uygulamakta ve ekonomik ve dış politika alanlarında hiçbir ülkeye bağımlı olmamaya ve özel bir ittifak politikası izlememeye çalışmaktadır. Burada en güzel örnek, Özbekistan'ın GUAM'a 1999 yılında girişi, 2001'de ise çıkışı ya da EURASEC'e 2006 yılında üye olup 2011 yılında ayrılması gösterilebilir. Öte yandan, Orta Asya coğrafyasında Özbek-Kazak rekâbeti kapasitelerin karşılaştırılması açısından önem teşkil etmektedir; Rusya'nın bölgedeki varlığının arzulanması bu iki ülke açısından da tercih edilen bir durumdur. Rusya'nın buradaki konumu "düzenleyici, arabulucu ve rol dağıtan aktör" olarak ortaya çıkmaktadır. Özbekistan'ın Orta Asya bağlamındaki bir diğer sorunu da, Ferghana Vadisi ve nüfus dağılımları nedeniyle Tacikistan'dan gelebilecek her türlü güvenlik sorunlarıdır. Gerek dışardan gelebilecek köktendincilik kuşkuarı, gerekse Tacik nüfusun ekonomik durumu ve sosyal mobilitesine dair çekinceler (Shkaratan, 2012), Taşkent yönetimini bölgesel süreçlere katılımını sınırlamaktadır. Kerimov yönetimi iktidarda kaldığı sürece bu temkinli dış politika oluşturma süreci devam edecek gibi görünüyor.

BDT alanı içerisinde bölgeselleşmeyi yönlendiren sektörler arasında, taşıma (lojistik), enerji (hammadde) ticareti ve nakil şebekeleri, özellikle Renkli devrimlerde gündeme gelen iletişim, medya ve bilişim, bankacılık başı çekmektedir. Özellikle yatırım bankacılığı alanında Rus ve Kazak firmaları dikkatleri çekmektedir. Bu sektörlerin özellikle küreselleşme-bölgeselleşme ilişkisini en yapısal anlamda geliştiren alanlar olmaları önemlidir. BDT içi doğrudan yatırımlara baktığımızda, doğal gaz ve petrol alanlarıyla bankacılık sektöründe Ruslarla Kazakların yarıştıkları söylenebilir. Telekomünikasyon (GSM) alanında da önemli bir yatırım sahası bulunmaktadır. Ruslar, yatırımlarını yaparlarken daha çok off-shore bankacılık yollarını kullanmakta, Kıbrıs, Hollanda, Avusturya, İsviçre, İngiliz Virgin adaları gibi vergi cenneti olan ülkeler üzerinden para aktarmaktadırlar. BDT içerisinde Çinli yatırımcıların sayısı çok önemli bir düzeyde değildir; özellikle Rus Sibiryası'nda ve Orta Asya'da Çinli işçi göçüne yönelik sıkı önlemler söz konusudur (Kerr, 2010).

2000'ler sonu itibariyle BDT içi ticaret hacimlerini karşılaştırdığımız zaman Türkmenistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan ve Ukrayna'nın BDT üyesi ülkelerle % 55-40 aralığında dış ticaret ağırlığına sahip olduğu gözlenirken, bu rakamların Rusya, Kazakistan ve Tacikistan açısından % 10'larda gezindiğini söylemek mümkün. Öte yandan BDT üyesi ülkelerin Rusya'ya yaptıkları ihracatın oranlarına baktığımızda, Beyaz Rusya'nın % 35, Özbekistan'ın % 22, Ukrayna, Kırgızistan ve Moldova'nın % 19-18 aralığında, Kazakistan'ın ise % 10 oranında olduğu görülmektedir. BDT üyesi ülkelerinin kendi aralarında yüksek oranlı bir ticaret hacmi yaratamamalarının en önemli sebebi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, uluslararası piyasalara hammadde ihracı merkezli bir stratejinin olması ve BDT içi piyasalardaki düşük fiyat standartlarından kaçınılması olarak değerlendirilebilir.

4 “Avrasyacı Bölgesel Bütünleşme Modeli”nin Çerçevesi ve Tartışılması

“Avrasyacı bölgeselcilik” yaklaşımı, küreselleşen dünya koşullarında belirli farklılıklar arz eden ve kendi iç dinamikleriyle özgün bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar Avrupa Birliği’nin bölgesel bütünleşme modeli belirli bir tarihsel çekişmelerin aşılması mantığıyla ve jeopolitik bütünlük çerçevesine otursa da, “Avrupa değerleri” dediğimiz ve Greko-Romen ve Hıristiyanlık kültürlerinin mirası üzerine Germen-İskandinav kimlik unsurlarının katılımıyla oluşmuş bir normlar yapısına dayanmaktadır. Halbuki Avrasya coğrafyası, hem etnik, hem dinsel, hem de coğrafya anlamında birçok farklılığı barındırmanın yanı sıra, farklı üretim biçimleri ve gelenekleri ve büyük nüfus hacmiyle zor bir alan olarak değerlendirilmelidir (Fischer, 2012). Birçok alt-bölgenin varlığı (Orta Asya, Hindişin, Güneydoğu Asya gibi), Asya kıtasında kimliklerin ve buna bağlı olarak ekonomik yapıların kendi aralarında kümülasyonunu da doğurmuştur.

Rus dış politikası açısından bakıldığında Asya coğrafyasında ekonomik ortaklıklara girebileceği birçok seçenek bulunmaktadır, ancak bölgesel bütünleşme çerçevesinde daha derin ve yapısal olanakların seçeneği sınırlıdır (Vernygora, 2012). BDT alanının Asya coğrafyasındaki en önemli partnerleri Orta Asya ülkeleridir ve bunlar Rusya’yla birlikte daha sıkı ekonomik ve ticari ilişkiler ağı içerisinde olmayı da hem stratejik tercihler olarak görmektedirler, hem de yapısal belirli zorunluluklardan hareket etmektedirler. Rus dış politikasından bakıldığında, Orta Asya coğrafyası Avrasyacı bir bütünleşme modelinin Asya kıtasındaki merkez alanlarından birisini oluşturmaktadır ve Avrasyacı dış politika söyleminin “yakın çevre” ve “uzak çevre” algılamalarını Mackinder’in iç hilal ve dış hilal açılımlarını çok güzel temsil etmektedir. Eski Sovyet Orta Asya’nın Rusya açısından iç hilal coğrafyası değerlendirmesine bağlı olarak onu çevreleyen Çin, İran gibi dış alanlarla da ekonomik ve ticari ilişkilerin yoğunlaştırılması dış hilal çerçevesine çok iyi oturmaktadır.

Öte yandan Avrasya merkezli bölgeselleşmenin Asya ayağının yanı sıra Avrupa yakasından da eski Sovyet coğrafyası bağlamında başlıca aktör olarak Beyaz Rusya ve Ukrayna en önemli ülkeler olarak görülebilir, ancak bu iki ülkenin de Rusya’ya bakışları farklılaşmaktadır.

“Avrasyacı bölgeselleşme modeli”ni temel özellikleriyle tanımlamak gerekirse şu hususlara dikkatleri çekmek gerekir:

Avrasya alanı içerisinde özellikle eski Sovyet coğrafyası çerçevesinde güvenlik ve ekonomi yapıları arasında doğrudan bir etkileşim söz konusudur. Karar alıcıların gözünde stratejik tercihler sosyal ihtiyaçların tanımlanmasından daha büyük bir önem arz etmektedir (Molchanov, 2009). Bu çerçevede jeopolitik anlamda güvenlik aktörü olarak Rusya’nın Sovyet sonrası toplumların gözündeki değeri hâlâ kayda değerdir. Dolayısıyla eski Sovyet coğrafyasında Rusya’sız bir bölgeselleşme düşüncesi hemen hemen olanaksızdır.

Avrasya bütünleşmesine sahne olacak tüm bölge ülkeleri, devlet merkezli bir ekonomi geleneğine sahiptirler ve devlet-dışı yatırımcıların varlığı oldukça sınırlıdır ya da devletin sıkı kontrolü altındadır. Ekonomilerin gelişimi toplumların ihtiyaçlarına göre değil, devletlerin “realpolitik” çerçevelerine göre yapılanmaktadır. Dolayısıyla Avrasyacı bütünleşme modelinin en önemli ortak paydası, bu coğrafyadaki devlet güdümlü ekonomilerin arasında yaratılacak işlevsel bir zemin oluşumudur; bu mantık, aynı zamanda eski Sovyet mirasını ve merkezîyetçiliğinin de devamını sağlamak açısından önemlidir. Nitekim Sovyet döneminin de planlı ekonomi anlayışı bütünleşme ve füzyon hedeflerini içermektedir.

Tarihten gelen “güç ilişkileri”, jeopolitik çıkarlarla stratejik davranışların bir arada olmasına yol açmaktadır. Bölgesel bütünleşme modelleri hep ekonomik ortaklıklardan başlarken sonuç itibarıyla ulusal güvenlik çıkarlarının devletlerin arasında uzlaştırılmasına da hizmet etmiştir. Avrasyacı modelde strateji-ekonomi birlikteliği, devlet merkezli bölgeselleşmeyi ön plana çıkarmakta, dolayısıyla toplumların refahının yaygınlaştırılması çabası daha çok ikinci planda kalmaktadır. Ancak uluslararası konjoktüre tepkimenin olmadığı aşamalarda kendi toplumlarının lehine düzenlemek yapmak amaçlı girişimlerin yoğunlaştığını da söylemek mümkündür (Mirkasymov, 2007). Örneğin Asya Kalkınma Bankası girişimleriyle bölgesel kalkınma projelerinin uygulanması, her iki açıdan da bölgeselleşme eğilimlerinin geliştiğini göstermektedir; hem devlet merkezli korumacı siyasetler benimsenirken, hem de liberal anlamda yerel yapıların küreselleşen ilişkilerle refah düzeylerinin artırılması bir arada gitmektedir.

“Avrasyacı bütünleşme modeli”nde siyaseten otoriter ya da yarı-otoriter hükümet yapılarının yoğunluğu dikkatleri çekmektedir; dolayısıyla iç toplumsal dinamiklerin gelişimi arzulanmamaktadır. Başat lider ya da tek parti yönetimlerinin tüm bölge genelindeki hâkimiyeti, bölgeselleşme ve küreselleşme süreçleri arasındaki bağlantıyı da zayıflatmaktadır. Rusya açısından bakıldığında, küreselleşmenin demokratikleştirme etkisi Renkli Devrimler deneyimiyle olabildiğince sakinleşmesi gereken bir gerçeklik olarak çıkmaktadır. Ekonomik anlamda liberal, ancak yönetim anlamında merkezîyetçi yapının olması, sadece Sovyet sonrası alanda karşımıza çıkan bir özellik değildir; bunu aynı zamanda Çin’de de görmekteyiz (Cheng, 2011).

Otoriter devlet merkezli bir bölgeselleşme modeli ister istemez küreselleşme karşısında kendini koruma amaçlı, muhafazakâr bir tepkime sürecini de yaratmaktadır. Batılı sermaye odaklarının yabancı yatırımcı olarak ulusal piyasalara girmesi belirli bir temkinlilik ve çekince ortamı yaratırken, iç siyaset dengelerinin korunması önceliği de söz konusu. Dolayısıyla küreselleşmenin demokratikleştirme etkisine karşı otoriter yönetimler

arasında bir dayanışma duygusunu da oluşturmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, Rusya açısından Çin doğal bir ekonomik partner olarak değerlendirilmelidir (Cheng, 2011). Ancak Çin, Kırgızistan, Ukrayna gibi örneklerden sonra Dünya Ticaret Örgütü – DTÖ’ye kabul edilen Rusya’nın dünyadaki bölgesel ve küresel gelişmeleri kendisine pozitif bir sürece çevirmek arzusu önemlidir ve bu çerçevede sadece Avrasya platformunda değil, hem AB ile ilişkilerini geliştirmek, hem de APEC içerisindeki etkinliklerini arttırmak stratejisi dikkatleri çekmektedir. Bu sürecin 2008 mali krizinden sonra tartışılan yeni yükselen değerler olarak BRIC’in dünya ekonomisi içerisindeki konumuyla başladığı belirtmek gerekiyor.

Rusya açısından bakıldığında, “Avrasyacı bütünleşme modeli”nin Asya’daki merkez alanı, kaçınılmaz olarak Orta Asya coğrafyasıdır. Orta Asya ülkelerinin kendi aralarındaki toprak ve sınır sorunları, dinsel faktörler, siyasal yönetimlerin kendi iktidarlarını sürekli kılma arayışları, enerji şebekeleri, Ferghana vadisi gibi birçok sorun ve birçok avantaj da bu bölgede kendisini göstermektedir. Bu coğrafya üzerinde dış aktörlerin de ilgisi dikkatleri çekmektedir. Ancak Rusya, “Avrasyacı bakış açısı”yla Orta Asya coğrafyasının sürekli merkezi konumunda bulunmasını arzu etmemektedir; bunu dengeleyebilmek için Beyaz Rusya, Ukrayna gibi denge faktörü olabilecek ülkelerle de yapısal anlamda karşılıklı bağımlılık süreçlerine dahil etmek ve bu süreci çeşitlendirmek istemektedir (Qoraboyev, 2010). Bu açıdan bakıldığında, AB örneğinden hareketle, Avrasya bölgesel bütünleşmesinin genişleme şansı sınırlı görünmektedir; nitekim bu genişleme mantığının ardında birbirlerine karşı çekinceleri olan bölge ülkelerinin ittifak politikalarına giderek bu yapıları tercih ettiklerini söylemek mümkündür.

Avrasya bölgesel bütünleşmesinin Orta Asya açısından bakıldığında en önemli konularından biri sınır güvenliği sorunudur; bu konu, bölge-dışı güvenlik konularının bölge içi dinamiklerini etkilememesi hedefiyle işlevsel işbirliği zemini gerekli kılmakta ve toplumsal ihtiyaçlara ve siyasal istikrara yönelik bölgesel bütünleşmeyi kolaylaştırmaktadır. Özellikle Afganistan ve Pakistan’ın istikrarsız iç politika yapıları, Orta Asya ülkeleri açısından çok önemli bir güvenlik sorunudur. Yasadışı göçler, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, köktendinci hareketlerin yaygınlaşması gibi sınıraşan güvenlik konuları, bölgeselleşme çerçevesindeki en önemli dayanışma zeminini oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Ferghana Vadisi Orta Asya’nın merkez alanı olarak ön plana çıkmaktadır ve Avrasya bölgeselciligi açısından bir alt-bölge konseptini de doğurmaktadır; bu çerçevede yerel düzeydeki güvenlik sorunlarının çözülmesinde ortak diyalog arayışlarının güçlenmesine de etkisi olabilir. Ancak dört ülke arasında bölünmüş olan Ferghana Vadisi gerçeğinden hareketle, ademimerkeziyetçi bir çözüm arayışı mümkün olamamaktadır; Ferghana Vadisi’nde egemen olan ülkeler arasında yerel sorunların çözülmesi için ortak bir irade resmi olarak ortaya konamamaktadır. Halbuki yerel anlamda ortaya çıkan sorunlara çözüm yollarının bölgesel düzlemlerde aranması bütünleşme çabaları için de önem arz etmektedir (Allison, 2008). Benzer bir yerel-bölgesel düzeyler arasındaki diyalog eksiliği Aral Gölü konusunda da kendisini göstermektedir; Kazakistan ve Özbekistan arasında sorunun çözülmemesi bölgesel sorunların uluslararası boyuta taşınması sonucunu da doğurmaktadır.

Avrasyacı bütünleşmenin Avrupa kıtasındaki en önemli ayağını Beyaz Rusya oluşturmaktadır; gerek Orta-Doğu Avrupa ile Baltık coğrafyasına uzanmış olmasının, gerekse Batı Avrupa’ya yönelik doğal gaz boru hatlarının temel güzergâhında bulunmasının avantajıyla Rusya’nın çok-vektörlü bir bölgesel işbirliği arayışı için de fayda sunmaktadır. Her ne kadar bir ekonomik potansiyel olarak Kazakistan kadar fırsat sunamasa da, Beyaz Rusya, Moskova’nın gözündeki Slav-Ortodoks kimliği ve jeopolitik konumuyla olası bir bölgesel bütünleşme içerisinde farklı avantajlara yaratabilecek fırsatlar sunmaktadır. Ortak Ekonomik Alan – CES içerisinde yer alma düşüncesini daha 2000’li yılların başından beri Minsk yönetimi savunmaktaydı; hatta ortak dolaşım alanı ve gümrük birliği gibi düşüncelerle SSCB sonrasında BDT içerisindeki en Rusya’ya yakın pozisyondaki ülkelerin başında gelmekteydi. Bu açıdan bakıldığında Beyaz Rusya ve Kazakistan, Rusya açısından Avrasyacı bütünleşmenin “iç hilal” alanının temel aktörleri olarak tanımlanabilir. Ortak Ekonomik Alan girişiminin kısa vadede kurumsallaştığını ve normları, ilkeleri ve kuruluş esaslarıyla “düzenleyici bölgeselleşme” (regulatory regionalism) dediğimiz bir modele dönüştüğünü söylememiz mümkündür (Camba, 2012) EURASEC’in CES’e göre kısa vadede daha gevşek ya da uzun vadede daha kurumsal bir çerçeveye dönüşüp dönüşmeyeceği tartışmaları vardır; gümrük birliği hedefiyle birlikte kurumsal anlamda tam bir ekonomik bütünleşmeye geçiş yapısını gösteren sözleşmeler imzalanmaktadır, ancak uygulamada henüz daha net sonuçlar elde edilmemiştir.

Ekonomik hacim olarak Rusya ve Çin merkezli bir Avrasya bütünleşme modelinde her ne kadar belirli bir siyasal dayanışma olsa da, yönetimlerin uluslararası iktisadi ilişkilerini kendi açılarından farklı yönettiklerini söylemek de mümkün (Mikheev, 2011; Chen, 2012). Çin yönetimi Avrasya genelinde daha çok ikili anlaşmalarla ilişkilerini geliştirmeye çalışırken, Rus yöneticiler bölgeselleşme çerçevesine daha çok önem vermektedir. Çin’in tek başına eski Sovyet piyasalarına nüfuzunu önlemek adına bölgesel bir taktik olarak Ruslar ortaklıkların kurulmasından ve “kurumsal ilişkiler”in oluşturulmasından yana tavır sergilemektedirler (Baizakova, 2013).

Avrasya bölgeselleşmesindeki en önemli ortak paydalardan birisi ise, toplum içi ilişkilerde varolan kolektiflik düşüncesidir. Özellikle doğu toplumlarında gördüğümüz bu değer yapısı, farklı kimlik ve inanç yapıları söz konusu olsa bile, merkezi otoritenin tanımladığı kolektif zihniyetiyle biçimlenmekte ve devletçiliğin ağır bastığı bir düzen anlayışı söz konusu olmaktadır. Bireysel girişimlerin yerine daha korporatif yapıların ön plana çıkması dikkatleri çekmektedir. Gerçi Rus ekonomisinin merkezi planlamalı yapıdan liberal sisteme geçerken, gerek

özelleştirmelerle, gerekse küresel şartlara adaptasyon arayışlarıyla bir nebze de olsa serbest girişimciliği benimsediğini görmekteyiz; benzer süreç Çin ekonomisinde de gözlemlenmektedir (Mikheev, 2011). Ancak serbest girişimciliğin her halükarda devlet güdümü altında yönlendirildiğini, hatta ekonomik kurum ve kuruluşların stratejik aktörler tarafından yönetildiğini (ekonomide partizanlık, oligarklar-silovikler dengesi gibi) görmekteyiz. Ekonomi yönetimiyle devlet kontrolünün iç içe geçmesi, küreselleşme eğilimlerin de sınırlı olmasına ve liberal demokrasi zeminin tam olarak oluşmamasına yol açmaktadır.

Avrasya'daki bölgesel işbirliği hareketlerinin merkezindeki en önemli konulardan biri, enerji güvenliği konusudur. Doğal gaz ve petrol boru hatlarının yaygınlaştırılması, Rusya'nın hem Avrupa, hem de Asya'daki siyasal mevcudiyeti açısından çok önem arz etmektedir. Nitekim Şanghay İşbirliği Örgütü'nün en stratejik tartışma konularından birisi de Orta Asya merkezli bir enerji nakil şebekelerinin güvenliğinin sağlanmasıdır; bunun yanı sıra Rusya'nın Orta Asya'daki nakil şebekelerinin işleyişini kendi ağırları içerisinde bağımlı bir biçimde devam ettirmek ve bu ülkelerin uluslararası piyasalara doğrudan irtibatını sınırlandırmak arzusu da bulunmaktadır (Baizakova, 2013). Bu açıdan bakıldığında, Orta Asya coğrafyasında Kazakistan ve Türkmenistan enerji alanında Rusya için en önemli ülkeler konumundadır; nitekim Kazakistan'ın Avrasya bölgeselleşmesi içerisindeki konumu, hem stratejik aktör olarak, hem de jeo-ekonomik açılarından denge politikası izlemesini zorunlu kılmaktadır. Ancak enerji alanında bölge aktörlerinin bütünleşme stratejiler izlediklerini söylemek mümkün değildir; tektaraflı ya da ikili anlaşmalara dayanan girişimler söz konusudur. Bu davranış biçimi, bölge ülkelerinden bir bölümünün kendi ulusal ekonomisindeki enerji ürünlerine tek sektörlü olarak bağımlı olmasından da kaynaklanmaktadır (Yiğit, 2013; Demir, 2012).

Avrasyacı modelde, APEC gibi kıta-aşan bir yapıdan daha çok bölge içi kapalılık arayışı dikkatleri çekmektedir. Nitekim Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik zorunluluğundan çok birbirlerini tamamlama ve destekleme mantığı daha ön plana çıkmaktadır (Qoraboyev, 2010). AB'nin kuruluşunda gördüğümüz işlevselci (fonksiyonalist) bakış, bu çerçevede de kendisini göstermekte, ancak küresel ekonomi şartlarının tamamına adaptasyon söz konusu olmamaktadır. Öte yandan 2000'lerin sonları itibarıyla Orta Asya merkezli bölge içi ihracat rakamlarına baktığımızda, bölge ülkelerinin birbirleriyle ticaret yapma oranlarının EURASEC genelinde ortalama % 10'larda, BDT genelinde ise ortalama % 20'ler civarında olduğu görülmektedir; halbuki bu oran AB ülkeleri için % 60-70 arasında, NAFTA ülkeleri arasında ise % 55'ler civarında olduğu saptanmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinin başında Orta Asya ülkeleri hammaddelerini kendi aralarında düşük fiyatla satmak yerine, dış dünyaya daha yüksek fiyatlarla pazarlamayı tercih etmeleri gelmektedirler.

5 Sonuç

Eski Sovyet geleneğinden ve mirasından geldiği halde değişen dünya koşulları çerçevesinde düzene ayak uydurmak, Rusya'nın en önemli sorunsalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugünkü Rusya, çok fazla içerik olarak değişmeden değişen uluslararası sisteme katılmak arzusundadır. Ancak ekonomik alandaki küreselleşme süreci, korumacılık ile liberalleşme arasında devletlere bölgeselci politikalar yönünde teşvik etmektedir. Küresel sisteme tam olarak katılmadan önce kendi bölgesiyle işlevsel anlamda bütünleşmek, aslında devamında diğer birçok etkileşiminin başlamasına da öncülük etmektedir. Kapalı toplum geleneklerinden gelip dönüşüm geçiren devlet yapılarında küreselleşmenin siyaseti liberalleşmesine ve toplumun ve devlet yapısının demokratikleşmesine etkisi kaçınılmazdır; dolayısıyla bu devlet yapılarının ara modellerle kendi koşullarını değerlendirmek istemeleri olağandır.

Rusya gerçekliğinden bakıldığında, Avrasya coğrafyasındaki güç ilişkilerini kendi merkezinde yeniden düzenlemek istemesi tarihsel ve buna bağlı olarak da jeopolitik bir gerçekliktir. Dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip bir ülkesinde hem farklı bölgelerle olan ilişkileri nedeniyle, hem de siyasal miras itibarıyla çok-vektörlü arayışların olması kaçınılmazdır. "Avrasyacı bütünleşme modeli", küreselleşme sürecinin kaçınılmaz olduğu bir dönemde korumacılık ve liberalleşmeyi aynı çizgide götürmeye çalışan, devletin güdümünde bir serbest piyasa modeline ağırlık veren, hammadde ihracı merkezli kalkınma politikalarına bağımlı ve bu nedenle de orta ve uzun vadede çok riskler içeren bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Batılı liberal ekonomilerle de yakın ilişkileri nedeniyle belirli sanayi alanlarında (otomotiv, havacılık gibi) üst düzey kalite standartlarını gerçekleştirmiş, bankacılık sektörüyle de dünya ekonomisine uyumlu bir Rusya var karşımızda. Bu çerçevede Rusya'nın gerçek hedefinin ne olduğunu sorgulamamız gerekiyor. Hâlâ kendi coğrafyasında merkezi konumunu sürdürerek bir dünya gücü aşamasına gelebilme için küresel ekonomi şartlarını mı Rusya kullanmak istiyor, yoksa yapısal anlamda devleti ve Rus toplumunu liberalleşirmek mi istiyor? İşte bu açılardan bakıldığında, Avrasyacı bütünleşme modelinin aslında bir araç olduğunu düşünmek mümkün ve değişen uluslararası konjonktüre göre yeni modellerinde de tartışılması gündeme gelebilir.

Teşekkür

Bu makale çalışması, Galatasaray Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında 12.101.003 nolu proje desteğiyle hazırlanmıştır.

Kaynakça

- Aelenei, Victor I., 2013. "The Black Sea: History and globalization", *Revista Academiei Fortelor Terestre*, **18**, No. 1, pp. 5-10.
- Allison, Roy, 2008. "Virtual regionalism, regional structures and regime security in Central Asia", *Central Asian Survey*, **27/2**, pp. 185-202.
- Baizakova, Kuralai I., 2013. "The Shanghai Cooperation Organization's role in countering threats and challenges to Central Asian regional security", *Russian Politics and Law*, **51/1**, pp. 59-79.
- Balzer, Harley, 2008. "Russia and China in the global economy", *Demokratizatsiya*, **16/1**, pp. 37-47.
- Blank, Stephen J., 2011. "Challenges to Russia in Central Asia", *American Foreign Policy Interests*, **33**, pp. 209-221.
- Büyükkıncı, Erhan, 2004. **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Phoenix Yay., Ankara, Turkey.
- Büyükkıncı, Erhan, 2003. "Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu ilişkilerinde güvenlik sorunsalı", in B. Dedeoğlu (Derl.), **Dünden bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Yay., İstanbul, Turkey, pp. 329-363.
- Büyükkıncı, Erhan, 2000. "Patterns of integration in Central Asia", *Perceptions*, **5/1**, pp. 161-180.
- Camba, Alvin A., 2012. "Regulatory regionalism? Russia's common economic space", <http://www.e-ir.info/2012/05/30/regulatory-regionalism-russias-common-economic-space>.
- Chen, Xiaoqin, 2012. "Central Asian factors in energy relationship between China and Russia", *Asian Social Science Review*, **8/7**, pp. 33-40.
- Cheng, Joseph Y.S., 2011. "The Shanghai Co-operation Organisation: China's initiative in regional institutional building", *Journal of Contemporary Asia*, **41/4**, pp. 632-656.
- Demir, İdris, 2012. "Strategic importance of crude oil and natural gas pipelines", *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, **6/3**, pp. 87-96.
- Fischer, Sabine, 2012. "The European Union and the Insiders/Outsiders of Europe: Russia and the post-Soviet space", *Review of European Studies*, **4/3**, pp. 32-44.
- Guraziu, Rudi, 2008. "Is regionalism a stumbling block or a stepping stone in the process globalisation?", <http://archive.atlantic-community.org/app/webroot/files/articlepdf/Regionalism%20-%20a%20stepping%20stone%20or%20a%20stumbling%20block%20in%20the%20process%20of%20globalisation.pdf>.
- Kerr, David, 2010. "Central Asian and Russian perspectives on China's strategic emergence", *International Affairs*, **86/1**, pp. 127-152.
- Kubicek, Paul, 2009. "The Commonwealth of independent states: an example of failed regionalism?", *Review of International Studies*, **35**, pp. 237-256.
- Libman, Alexander, 2007. "Regionalisation and regionalism in the post-Soviet space: Current status and implications for institutional development", *Europe-Asia Studies*, **59/3**, pp. 401-430.
- Libman, Alexander, 2011. "Russian federalism and post-Soviet integration: Divergence of development paths", *Europe-Asia Studies*, **63/8**, pp. 1323-1355.
- Libman, Alexander and Vinokurov, Evgeny, 2010. "Is it really different? Patterns of regionalisation in the post-Soviet Central Asia", *Frankfurt School – Working Paper Series*, **155**, 38 s.
- Mihoko, Kato, 2007. "Russia's multilateral diplomacy in the process of Asia-Pacific regional integration: the significance of ASEAN for Russia", in **Eager Eyes fixed on Eurasia – Russia and its eastern edge**, Slavic Research Center, pp. 125-151.
- Mikheev, Vasilii. 2011. "Russia-China", *Russian Politics and Law*, **49/6**, pp. 74-93.
- Mirkasymov, Bakhtiyar, 2007. "Russian policy to Asian regionalism", *Asia-Pacific Review*, **14/2**, pp. 82-95.
- Molchanov, Mikhail A., 2009. "Regionalization from above : Russia's Asian Vector and the State-led regionalism in Eurasia", a paper prepared for the conference on "International Political Economy and the New Regulations of Globalization", Poitiers, France, 20 p.
- Movkebaeva, Galiia A., 2013. "Energy cooperation among Kazakhstan, Russia and China within the Shanghai Cooperation Organization", *Russian Politics and Law*, **51/1**, pp. 80-87.
- Nikitin, Alexander, 2008. "Russian Foreign Policy in the fragmented post-Soviet space", *International Journal on World Peace*, **XXV/2**, pp. 7-31.
- Nikitina, Yulia, 2012. "Reflecting on twenty years of post-Soviet experience", *Demokratizatsiya*, **20/3**, pp. 256-261.

- Qoraboyev, Ikbaljon, 2010. "From Central Asian regional integration to Eurasian integration space? The changing Dynamics of post-Soviet regionalism", **Regional Integration and Regionalisation**, EDB Eurasian Integration Yearbook, pp. 206-228, <http://ssrn.com/abstract=1633563>.
- Shkaratan, O.I. and Iastrebov, G.A., 2012. "A comparative analysis of the processes of social mobility in the USSR and in Today's Russia", *Russian Education and Society*, **54/5**, pp. 24-64.
- Simbar, Reza and Ghorbani Sheikhehin, Arsalan, 2011. "Iran and Russia: Strategic energy relationship", *Journal of US-China Public Administration*, **8/11**, pp. 1275-1287.
- Sokolov, Dmitrii, 2008. "Russia in the World economy", *Russian Politics and Law*, **46/6**, pp. 47-58.
- Vernygora, Vlad, Chaban, Natalia and Yi, Chae-Deug, 2012. "Mirroring the EU? Functional capacity of integration in Asia", *Trames*, **16/1**, pp. 47-61.
- Yiğit, Süreyya., 2013. "Eurasian Union = Energy Union?", *Ortadoğu Analiz*, **5/51**, pp. 55-68.